

פרק א

קראוהו בהיותו קרוב

ללמוד את הנפש

בימים אלו - עשרת ימי תשובה - עבודתינו להרבות בתשובה, כי עיצומם של 'עשרת ימי תשובה' מסוגלים לקבלת התשובה יותר מכל השנה^א, 'דרשו ה' בהמצאו' - אלו עשרת ימי תשובה שהוא שרוי ביניכם (תנחומא האזינו ד).

חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים. עכ"ל.

ולהרמב"ן (דברים ל, יא) נחשבת התשובה כמצוה בפני עצמה, ויליף ליה מדכתיב (דברים ל, ג) 'ושבת עד ה' אלקיך' וגו' וכתיב בתריה (שם פסוק יג) 'כי המצוה הזאת וגו' לא בשמים היא' וגו'. אבל הרמב"ם למד בפסוק זה או כרש"י דקאי על התורה אשר לא בשמים היא, או שזה סיפור דברים בעלמא. אך בפשטות סובר הרמב"ן גם בדעת הרמב"ם שהתשובה הוי מ"ע, כי הרמב"ן מונה י"ז מצוות עשה שלדעתו השמיטן הרמב"ם, ומצות התשובה אינה נמנית ביניהן.

ובקריית ספר להמב"ט כתב דוידוי הוי השלמה לתשובה, והיינו

א. כמו שכתב הרמב"ם (הל' משנה פ"ג ה"א): אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו. עכ"ל.

ובן אמרו ז"ל (ר"ה יט): כתיב 'דרשו ה' בהמצאו' התם ביחיד, ביחיד אימת, אמר רבה בר אבוה, אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.

וידוע מה שלמד המנחת חינוך (מנחה שם) בשיטת הרמב"ם כי התשובה אינה מצוה בפני עצמה אלא היא תנאי במצות הוידוי, ואם לא התוודה הרי זה מעכב התשובה, וכמו שכתב (הל' משנה פ"ג ה"א): כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו

ברמב"ם פ"ב מהלכות תשובה הלכה ב' ג' עיין שם, והיא דנזכר תשובה בתורה הקדושה, לא נזכר רק בדרך הבטחה שיקבל השי"ת תשובת השבים אם ישוב, כמו שנאמר (דברים לז, ט) 'בצר לך וגו', אבל לא נכתב בלשון ציווי.

וקשה באמת מאי טעמא לא צייתה התורה על זה כיון שהיא מצוה גדולה כל כך, כמו שאמרו רז"ל (נרמ"ג): במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (יומא פו.), וגם הוא יסוד העולם, ויסוד קיום האומה הקדושה הנבחרת, ד'אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' (קטל"ז, ט), רק התרופה היא התשובה וכמבואר בזהר הק' פרשת אחרי דף ס"ט (ע"ג) דתשובה הוא יסוד הבריא, וזולתה לא יכול עלמא להתקיים, עד כאן ביאור קושיות השואל.

והשבת, היא עיקר התשובה היא החרטה, שמתחרט על סירובו ומרדו כנגד מצות קונו ועזיבת החטא להלן, ועל איזה מהן תצוה התורה, אם על החרטה שיתחרט, ממה נפשך אחר שנתחרט, אין צריך להציווי דהא כבר נתחרט. ואם קודם שנתחרט, הרי הוא עומד במרדו ואיך שייך ציווי על המורד. ואם על עזיבת החטא, אין צריך להציווי דהא כבר מוזהר שלא יחטא, וכי משום שכבר חטא הותרה לו לחטא עוד ח"ו, דמי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל ויהיה ריחו נודף יותר ח"ו (נרמ"ג, ט). רק על זה שייך ציווי, שאחר שנתחרט ושוב איננו מורד שיתודה בפה, ועל זה צייתה התורה באמת, וזה ברור לדעתנו.

דתשובה גופא מעליא בלב, והוי צדיק גמור על ידי הרהור תשובה בלבו.

ועיין מנחת חינוך (סג) שהאריך טובא לומר דהווי שתי מצוות נפרדות, א' מצות התשובה, והיא מקרא ד'ושבת עד ה' אלקיך', ואין הודוי בפה מעכב הכפרה כלל, וראיה מקדושין על מנת שאני צדיק גמור וכו' דלמא הרהר תשובה בלבו הרי דזה סגי, אולם יש עוד מצוה התלויה בוידוי פה והיא מצות עשה בפני עצמה, עיין שם.

ובענין זה יש להעתיק את דברי ה'ישמח משה' (פר' ט"ז) שמבאר בדעת הרמב"ם שלא שייך לצוות על האדם שיתחרט, כי החרטה צריכה להגיע מעומק הלב ולא על ידי ציווי, וז"ל: נשאלתי ממשכיל אחד למה לא נכתב מצות תשובה בביאור בתורה הקדושה, עד כאן דברי השואל.

ואני אבאר דבריו, דהגם כי הוא נמנה למצות עשה, עיקר זה שנמנה הוא הוידוי, כי הוא באה בתורתנו הקדושה בלשון צווי כמ"ש 'והתודו את חטאתם', וכן 'והתודה את אשר חטא עלי' (ויקרא טו, ט). אבל התשובה שהוא החרטה ועזיבת החטא, לא נמנה למצוה בפני עצמו כמבואר ברמב"ם פ"א מהלכות תשובה, הלכה א' דהמצוה היא כשישוב שיתודה, וכן מבואר בספר המצות של הרמב"ם מצוה ע"ג, ובסמ"ג עשין י"ו, ובספר החינוך להרא"ה סימן שס"ז, ובאמת לא כתבה התורה בלשון ציווי רק להוידוי, אבל לא לעיקר התשובה דהיינו החרטה ועזיבת החטא דהם עיקר התשובה כמבואר

אלא שכאשר הלב מתעורר בתשובה, יש צורך לדעת את דרך התשובה הרצויה, באופן שלא ידרוש מעצמו דרגות גבוהות יותר ממה ששייך למצבו.

בפרט בימים אלו שאור הנשמה מתגבר, וכל יהודי רוצה להתרומם כאוות נשמתו הטהורה, ומקבל על עצמו קבלות טובות ומרוממות, אך החכם עיניו בראשו להביט על הימים הפשוטים והרגילים הממתינים לנו, שאז מתהלכת הנפש בחשיכה ללא אור הנשמה, ועל כן יש לנקוט בדרכי התשובה באופן שיועילו לאדם גם לאחר שאור הנשמה תתמעט כדרך כל השנה, והאדם יחזור למלחמה הנצחית בין הגוף לנשמה.

מה גורם לכל הנפילות

אחד מהדברים הגורמים לאדם נפילות רבות בעבודת ה', הוא חוסר שביעות הרצון ממצבו, ושאיפות גבוהות שמעבר לדרגתו, והוא שורש פורה שגורם להתגברות רצונות הגוף על שאיפות הנשמה.

לצורך כך יש להכיר מקרוב את המלחמה הנערכת תמידים כסדרם בין הנשמה לגוף, כאשר הגוף מוזמן להנות ממעדנים גשמיים, כאן ועכשיו. ואילו הנשמה שואפת ושואפת, רוצה עוד ועוד, איננה מרגשת שובע, ואינה באה לידי סיפוק.

לאחר מצב כזה, לא פלא שהאדם מתחיל 'ללכת על בטוח' ולהנות מהגוף, בבחינת 'עדיפא קרנא מכפילא'. הוא יודע שהנאה זו לא תתמשך יותר מחצי דקה, 'לא ידעו שבעה',

לא מועיל לו, או אין מסייעין לו, משום דבאמת אין לך דבר שעומד בפני התשובה (יחזלמי פלאה פ"א ה"ב), רק הא דבזוה אין מועיל תשובה, היינו משום דעיקר התשובה היא החרטה, ואם כן אם חושב מקודם שעבר שישוב, אם כן הרי לא נתחדש לו חרטה והבן, אבל כשמתחרט גם על זה שחישב כך, ראוי שיועיל, רק סתם תשובה וחרטה על עבירה אינו מועיל. אך לפי זה יחשוב שיתחרט גם על זה, ואם כן גם זה לא יועיל וכן הולך וחוזר חלילה עד אין סוף, והיינו אין מספיקין, שאין התשובה שלימה שיהיה כדי סיפוק.

ומעתה הרי מזה ראייה ברורה למ"ש בשו"ת נודע ביהודא (מלק א"ח סי' לה), ובשו"ת שמן רוקח סי' יו"ד, דאין התעניתים וסיגופים עיקר לתשובה רק טפל, דאם נימא דהתעניתים והסיגופים הם עיקרי התשובה, אם כן הדרא קושיא לדוכתא למה לא צייתה התורה על זה כאשר יתחרט יצום ויסגף את עצמו כנ"ל, אלא ודאי עיקר התשובה היא החרטה, כנ"ל ברור לפענ"ד.

ועל פי זה נ"ל לפרש אמרם (יומא פז). האומר אחטא ואשוב וכו', אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ולא אמר

אבל ההנאה הגשמית מזומנת בידו ונראית לעין, ואילו הנשמה, תמיד תשאר עם אנחה, תמיד תרגיש ששייך להגיע יותר. היא לא מרוצה עם מה שיש לה. וזה מה שמביא את האדם לידי משבר ומרירות, ולפעמים בעקבות זה בוחר להחליף חלילה חיי נצח בחיי שעה.

ומובא מהרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא זי"ע³ על הפסוק (דברים לא, יז) "והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה" כי כל הצרות והתלאות הם משום שהאדם אומר 'אין אלקי בקרבי'. אין לי כלום. איני שוה כלום, מזמני כבר לא יצמח כלום.

יהודי מצביע על אברכים השוקדים באהלה של תורה מבוקר ועד ערב, לרבות ערבי שבתות ובין הסדרים, ומביט על עצמו בכאב, בצער, איפוא הם והיכן אני.

בסופו של דבר נקלט במוחו כי גשמיות הוא דבר טוב, ורוחניות הוא דבר שמעציב אותו. ולאחר החלטה כזו - מה יעשה הבן ולא יחטא.

ולכן עבודת התשובה היא לקחת את התורה והמצוות כתענוג נפלא, לא להכביד על עצמו יותר מידי, אל תלך בגדולות ובנפלאות ממך - פן יפול הנופל ממנו. בחר לעצמך את מה שאתה מסוגל, והתענג על כך⁴.

אסתיר, היינו, שלא כן כמו שאמרו, וכי אין אלקי בקרבי מצאוני וגו', אלא, ואנכי הסתר אסתיר. עד כאן דבריו ז"ל.

ובאמת, זה גורם חיזוק גדול לכל איש. שבכל עת יצייר בדעתו, כי אפילו איך שיהיה - עדיין שכינה שורה עליו, והוא עצמו מרכבה לשכינה. וכאמרם ז"ל בש"ס תענית (יב, ב), לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו, שנאמר (הושע יא, ג) 'בקרבוך קדוש ולא אבוא בעיר'. ומי הוא שלא יתחטו ויהמו מעיו מאהבת המקום ויראתו - בזכרו את הדברים האלה. עכד"ק.

ג. כמו שפירש רש"י (הושע יד, ג): 'וקח טוב' - ולמדנו דרך טוב. דבר אחר, מעט מעשים טובים שבידינו קח בידך ושפטנו אחריהם.

ב. כמובא בספה"ק שם משמואל (פר' נצנים, מע"ז) וז"ל"ק: הנה כתיב (דננים לא מ-יח), ואמר ביום ההוא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלו, ואנכי הסתר אסתיר פני וגו'. והקשו המפרשים, הלא מאמרם, על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה - הוי וידוי על חטאתם, ולמה עוד יסתיר פני רחמיו מהם? ופירש הרה"ק הרבי ר"ב זצלה"ה מפרשיסחא, שמאמרם 'על כי אין אלקי בקרבי' - זה עצמו הוא חטא. שהם חשבו עצמם שהם נדחו מפני הקודש, וזה גורם יאוש והתשלות, אבל באמת אין הדבר כן, ואף על פי שחטא - ישראל הוא (פסהדין מד). וכתיב (נמדנר לה, לד) 'כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל', ואמרו ז"ל (ספרי טו), אף על פי שהם טמאים - שכינה שרויה ביניהם. אלא שהיא בהסתרת פנים ואינה נגלה. וזה שסיים הכתוב, ואנכי הסתר

לא בשמים היא

ידוע פתגם העולם: אנשים קטנים אוהבים דברים גדולים, ואילו אנשים גדולים יודעים להחשיב גם דברים קטנים. צריך לעשות את מה שמתאים לך - אבל עד הסוף, במסירות.

בדרך כלל כאשר מדברים על 'תשובה' מדברים מיד על 'קבלות טובות' קשות ותובעות. ככל שמדובר בדברים יותר קשים ויותר גבוהים, כך מרגישים מרוממים יותר ויותר קרובים לה', כי השכל האנושי גורם לנו לחשוב שהשי"ת נמצא שם למעלה בהררי הרוחניות, ואנו צריכים לטפס אליו, לפרוש ככל היותר מהעולם ולנגוע במה שנמצא מעבר לעולם.

אך כאשר התורה הקדושה מצווה אותנו [לדעת הרמב"ן] על מצות התשובה (דברים ל, יא-ד) היא מוסיפה לנו את הכלל: "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאה הוא ממך ולא רחוקה הוא, לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה, ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה, כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו".

השלב הראשון של תשובה, הוא 'כי קרוב אליך הדבר מאוד'. לראות את עבודת ה' כדבר קרוב. יש להתעלות ולהתקדם בעבודת הבורא, אך לא לתבוע ולדרוש מעצמו להגיע למדרגות נעלות כמו פלוני וכמו אלמוני שאינם לפי מצבו. יש לתבוע מעצמו לפי סוג הנפש ולפי התכונות, ושם להכניס את השי"ת.

אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה

השי"ת לא נמצא 'שם', מרוחק, במעלות הצדיקים במדרגות הגאונים ובהררי הרוחניות⁷. אלא נמצא 'כאן', בתוך הגשמיות⁷. הוא קרוב אליך. הוא אצלך, במקום שלך.

ד. יש אנשים שחושבים שהעולם מתחלק לשנים: החלק הראשון הוא 'רוחניות' [חלק המחשבה שבאדם] שהוא דבר קדוש, והחלק השני הוא 'גשמיות' [עסק הגשמי] שהוא דבר טמא, ולכן ככל

שפורש מהגשמי ומתדבק ברוחני, כך הוא יותר דבוק באלוקותו ית'.
אך באמת זו היא שיטת הגויים ונזיריהם, אשר ככל שהאדם מתנתק מהגשמיות,

הוא יותר דבוק באלוקותו ית'.
אך באמת זו היא שיטת הגויים ונזיריהם, אשר ככל שהאדם מתנתק מהגשמיות,

תתחבר אליו. תרגיש אותו. תתחבר עם מה שיש לך, כל עוד שתחפש את הבורא של החבר, לא תגיע למקומו, וגם את הבורא שלך הפסדת.

ועל כך מזהיר אותנו הכתוב (ישעיה נה, ז) "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו". עזוב נא את ה'מחשבות' ההמה, תפסיק לחשוב שה' נמצא 'שם' למעלה, ותתחיל לשוב אליו ולחפש אותו אצלך, קראוהו בהיותו קרוב.

ובתב בספר הבורי (מלמל ז אומ ט): כללו של דבר, כי תורתנו נחלקת בין היראה והאהבה והשמחה, תתקרב אל אלהיך בכל אחת מהנה, ואין בניעתך בימי התענית יותר קרובה אל האלהים משמחתך בימי השבתות והמועדים, כשתהיה שמחתך בכונה ולב שלם. וכמו שהתחנונים צריכים מחשבה וכוונה, כן השמחה במצותו ובתורתו צריכים מחשבה וכוונה, שתשמח במצוה עצמה מאהבתך המצוה בה, ותכיר מה שהטיב לך בה, וכאלו אתה בא באכסנייתו קרוא אל שלחנו וטובו, ותודה על זה במצפון ובגלוי.

ה. וראה בספה"ק תפארת שלמה (לאש טשט): וז"ש (דברים ל, יא-יב) 'כי המצוה הזאת לא בשמים הוא' וכו' רצונו לומר שאין חפץ ורצון עוד מה שהארם עולה נשמתו למעלה. 'כי קרוב הדבר כפיך ובלבבך לעשותו' (טס ל, יד), פירוש, מה שהארם עושה בעוה"ז זהו חפץ ורצון הבורא ב"ה. בזה יפורש זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, פירוש, שעיקר חפץ ורצון

ופורש ממאכל ומשתה ושינה והתעסקות בגוף הגשמי, ועוסק יותר בדברים רוחניים, מחשבות וחקירות שכליים, כך הוא מתקדש ומתעלה יותר.

אבל רבותינו צדיקי החסידות שינו את סדר החלוקה, והוסיפו לכך עוד דרגה. יש 'רוחניות' יש 'גשמיות' ויש 'אלוקות'. 'רוחניות' כשלעצמה אין לה שום שייכות לקדושה, ואין לה שום שייכות לאלוקות. יש בארצות הניכר נזירים עובדי אלילים שדבוקים כל היום במחשבות רוחניות, ופרושים לגמרי מכל דבר גשמי, ובכל זאת אין לזה שום שייכות עם קדושה ועם אלוקות.

הבעש"ט הק' לימד את תלמידיו כי 'רוחניות' אינה דבר קדוש, ו'גשמיות' אינה דבר טמא, וצריך לבדוק כל דבר לגופו: אם מתעסק בגשמיות לשם שמים - הרי הוא מתקדש בקדושה של מעלה ומתדבק באלוקותו ית', ואם עוסק ברוחניות ובדברים שכליים שלא לשם שמים, אין לזה שום שייכות עם קדושה ועם אלוקות.

וכך אנו אומרים בהפטורה של יום א' דראש השנה (שמואל א' ב, ג) "אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה, יצא עתק מפיכם, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות". הכתוב מוכיח אותנו שלא לחפוף לעלות מעלות רמות - 'אל תדברו גבוהה גבוהה', ולמה, 'כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות' - יודע מה שבלבבכם, וכל מעשי האדם נמנין לפניו (רש"י).

לפעמים מרגיש האדם התעוררות גדולה בנפשו, במיוחד בימים אלו של עשרת ימי תשובה, והוא מקבל עליו קבלות טובות ועושה חשבון הנפש לעצמו להיכן הוא רוצה להגיע ולהיכן צריך להגיע, אבל אינו תופס כי מו' שדוחף אותו מאחוריו להתרומם ולהתעלות הוא אותו זקן וכסיל החפץ להכשילו, הוא רוצה להגביהו עד קצה ההר ומשם להפילו חלילה!

הרהור גאוה, כולו הולך בשפלות ובענוה, והוא מביט ברחמנות על השעיר שנשאר שם בבית המקדש, מזוית עינו מבחין כיצד לוקחים את השעיר השני, עוקדים אותו ושוחטים אותו. מסכן, נעבעך.

קבוצה נכבדת של כהנים פוסעים אחריו בדרכו המדברה, וכבש מיוחד עשו לו, ועשר סוכות הקימו לכבודו, ויקירי ירושלים נכבדי העדה מלויים אותו מסוכה לסוכה. והנה מרגיש כיצד הוא מתחיל להתרומם, להתעלות, להתקדש, עולה ומתעלה עוד ועוד במעלה ההר, ואז, כשהוא בשיא העליה, כמעט מגרד את העננים, הוא נדחף לאחוריו ומוצא את עצמו איברים איברים, מפורק לגמרי.

אות וסימן הוא לכל אותם המתקדשים והמטהרים עצמם בדרגות שאינם שלהם, הם בוחרים לעצמם מדריגות נשגבות, עולים ומתעלים בהררי קל, בעוד אחיהם עובדים עבודת עבודה ועבודת משא, קורעים את בשרם עבור כבוד שמו יתברך. אך לפתע, בעודם בשיא הפריחה, מוצאים את עצמם קרועים לגזרים, איברים איברים.

מלכו של עולם באדם בעודו בחיים חיותו נשמה עם הגוף יחד.

ו. ומובא בספרים, כי הנה עומדים להם שני שעירים, שוים בקומתם ובכל אשר להם, לצידם מונחת תיבת הגורלות, אחד מהם הולך לעלות בגורל לה', להעלותו על גבי המזבח, והשני יבחר לעזאזל, שם על ראש הצוק יושלך ויתפרק לגזרים.

והנה נלקח אחד מהם. הכהן הגדול עצמו מעמיד אותו לצידו, קהל רב של כהנים מביט בו, השעיר אינו יודע למה זכה לכל הכבוד הזה. הכהן הגדול שולף אחד מהגורלות ומטיל עליו, לאחר מכן סומך עליו את שתי ידיו ומתוודה. לא זו בלבד, אלא מזכיר עליו את שם המפורש, השעיר רואה כיצד ציבור ענק כורעים ומשתחיים ונופלים על פניהם. איזה אור! איזה ביטול! הכל בשבילי השעיר.

לא עובר זמן רב, והנה הוא נלקח אחר כבוד על ידי כהן מיוחד, לא סתם כהן, אלא 'איש עתי' שנקבע לכך מבעוד מועד. רבבות אלפי ישראל עוקבים אחריו, והוא משפיל את עיניו שלא יבוא לידי

כל אחד - והבחירה שלו

וכאשר רוצים לנקוט דרך אמת במצוות התשובה, הנה יבדוק עצמו היכן מעמדו ומצבו, ובעיקר יש לחפש היכן נקודת הבחירה שבידו, וכמובאר בספרים שיש לכל אחד דרגה אחרת של 'בחירה'.

וננקוט למשל את מצות 'תפילין'. הנה לאברך רגיל אין 'בחירה' האם להניח תפילין או לאו. אין לו כלל נסיון בענין זה, ואינו רואה לפניו שני צדדים.

אבל יש יהודים יראים ושלמים שיש להם בחירה האם לדבר עם התפילין דברי חול או לא. הם יודעים שעל פי ההלכה אין להסיח דעתו מהתפילין יותר ממהלך ק' אמות שזה פחות מב' דקות (שו"ע סי' כח סעי' א), ושיחה נחשבת קצת הסחת הדעת. ובכל זאת יש להם 'בחירה' בענין זה.

לפעמים מגיע בעל דרשן ומעורר שאסור להסיח דעת מהתפילין אפילו רגע. ומביא מעשה מהאריז"ל שהעיד על צדיק אחד שנענש משום שפעם אחת כיוון איזה כוונה, ובאותו רגע שכח והסיח דעתו מהתפילין, לפיכך נענש שלא היה יכול לעלות למדרגה גבוהה יותר¹. ועוד נוטה הדרשן את ידו ומפליג באזהרות חמורות מדברי הזהו"ק וספרי יראה² שזה גורם לפורענות ועונשים וכו' וכו'.

העליונה גדולה, והיו מענישין אותו, על שפעם אחת היה מכויין בקדושת ובא לציון, באומרו 'לא נגע לריק ולא נלד לבהלה', ואז ע"י אותו כוונה שכח והסיח דעתו מן התפילין.

ה. ומסופר (אור יש"ס) שפעם אחת ראה הרה"ק מקוברין זצ"ל איש אחד שהיה מעוטר בתפילין ודיבר בהם דברים בטלים באופן שהסיח דעתו לגמרי מהן. גער בו הרה"ק ואמר לו: "הלא גרוע אתה מאשמדאי". נרתע האיש ההוא בבהלה, ולא הבין מדוע זכה לתואר כזה. הסביר לו הרה"ק, דהנה מובא בגמרא (גיטין פמ.) כשאמר בניהו בן יהודיע לאשמדאי 'שם דמרך עליך' [-שם ריבונך מונח עליך],

וראה בספה"ק אוצר החיים (פר' אמור) שמקשר את השעיר המשתלח לענין הגאווה, וז"ל: וכשניתן השעיר לעזאזל נאמר ותשלך במצולת ים כל חטאתם יען הם מציאות שירי גבורות וכל יניקתן על ידי נגה שהוא הגבורת שלא נתברר עדיין לטוב ועתיד להיות טוב, ולכן מתנאה עצמו לינק מהקדושה וסובר שהוא כבר קדוש, והאמת אינו כן, על ידי גיאות זה יונקין כל הקליפות השפע, ובוה תבין גודל פנם גאווה.

ז. ראה פרי עין חיים (שער התפילין, פ"י) וז"ל: פעם אחת ראה מורי [האר"י הק'] זלה"ה, נשמת צדיק חכם גדול, שהיו דנין אותו, כשהיו רוצין להעלותו למדרגה

והנה, אותו יהודי שיש לו 'בחירה' האם לשוחח עם תפילין או לאו, אזי דרגה זו - שלא להסיח דעתו כלל מהתפילין אף לרגע - הוא למעלה מנקודת הבחירה שלו, הוא מטפס למקומות גבוהים יותר מהמקום האמיתי ששם צריך ללחום.

ומכאן עולה שיהודי זה קיימות אצלו שלוש דרגות לענין מצות תפילין:

הדרגה הראשונה - להניח תפילין - נמצאת למטה מנקודת הבחירה שלו, שם הוא כמעט 'מוכרח' להתנהג כן, ואינו מעלה על דעתו כלל שיש צד נוסף. ונמצא שבדרגה זו כבש הטוב את הרע באופן מוחלט.

הדרגה השניה - שלא לשוחח בתפילין - זו היא נקודת הבחירה שלו, שם הוא צריך להשקיע, ולכבוש את הרע לצד הטוב. שם מוצא היצר רפיון והוראת היתר, או משום שאנשים רבים אינם נזהרים בכך, או משום שנעשה לו כהיתר במשך הזמן^ט.

והדרגה השלישית - שלא להסיח דעתו מהתפילין - היא למעלה מנקודת הבחירה שלו, שם יש שלטון מוחלט של הרע, ואינו מעלה בדעתו כלל לגשת לעבודה כזו.

ועל כן צריך כל אחד לברר את הטוב מתוך הרע בהדרגה, שלב אחר שלב, לכבוש עוד דרגה ועוד דרגה, ולעלות ממקום של 'בחירה' למקום של 'הכרח'.

דרגה אחר דרגה

כל זה הוא משל בעלמא, ויתכן שיש אחד שכבר כבש את הדרגה השניה, אין אצלו נסיון לשוחח עם תפילין, והוא פעל על עצמו במשך הזמן שירגיש שאם מדבר עם תפילין הרי זה כמדבר באמצע פסוקי דזמרה, שאין זה נסיון כלל מחמת שידוע שאסור. ונקודת הבחירה שלו היא בדרגה השלישית, שלא להסיח דעתו מן התפילין, ושם צריך להיות עיקר עבודתו. ויש מעליו דרגה נוספת, ללכת בתפילין כל היום, שנחשב אצלו כדבר שלמעלה לגמרי ממקום הבחירה שלו.

וכן כיוצא בזה יש דרגות על גבי דרגות, כי גם אחד שהרגיל עצמו ללכת עם תפילין כל היום, עד שנחשב לו כהכרח, וכשאינו עטור בתפילין מרגיש כאילו הולך בלי כיסוי

ט. ראה בספר **שערי תשובה** (שער ראשון אות ט): השונה בחטאו תשובתו קשה כי נעשה לו החטא כהיתר, ובזה כבדה מאד חטאתו, כמו שנאמר (יזמ"ג ט) 'הנה דברת ותעשי הרעות ותוכל'. ביאור 'ותוכל' בי

היינו שם הוי"ה, מיד נודעזע. ואילו אתה נושא תפילין על ירך וראשך, ובהן כמה וכמה אזכרות שמותיו של הקב"ה, איך מלאה לבך לדבר דברים בטלים בעודן עליך (ראה יזמ"ג ט).

ראש, יש לו עוד דרגות, להתכונן בסילודין לקראת מצות הנחת תפילין כמו שניגשים לקיים מצות לולב וסוכה וכיוצ"ב, או לכיין בכל רגע את יחודו ואחדותו, ואין לדבר סוף.

וכן בכל מצוה ומצוה, יש דרגה אחת שלמטה מנקודת הבחירה, ויש דרגה שהיא נקודת הבחירה שלו, ויש דרגה שלמעלה מנקודת הבחירה.

ועבודת האדם בעולמו להעלות את נקודת הבחירה, לכבוש עוד חלקים מתוך הרע ולהגביר את חלקי הטוב. אך כל אחד ישתדל להתעסק רק בנקודת הבחירה שלו, ולא יעלה למקומות שלמעלה ממנו, כי יוכל ליפול ולהכשל.

שלושה ספרים נפתחים

והיינו שבכל פרט יש לכל אחד שלוש דרגות הנקראים: צדיק רשע בינוני, ועל דרך המבואר בספר התניא'.

לגמרי אז הוא מברר את הבחינה שלמטה ממנה שצריכה בירור, כמו כן בהנשמה זה הבירור לברר בחינת עץ הדעת טוב ורע אי אפשר שיהיה על ידי הדעת לבד, שאף שאמת שעל ידי הדעת וההתבוננות יוליד אהבה לה', מ"מ אי אפשר שעל ידי בחי' זו יברר וידחה כל הרע שהרי עיקר בחי' זו שבדעת הוא הצריך בירור שלכך נקרא 'עץ הדעת טוב ורע' לפי שיש בו זה לעומת זה היינו דכמו שיש טוב בנשמה שהיא הבחירה של הדעת בטוב שמזה נולדה האהבה לה'. כמו כן יש ממש בחי' רע שהיא הבחירה של הדעת ברע שמזה נולדו אהבה זרה ותאוות רעות ומאחר שיש בו זה לעומת זה אין כח בהטוב לברר הרע שבו. וזהו שארז"ל בינונים זה וזה שופטן שפעם מתנכר כח הרע ומושל על הטוב ופעם מתנכר כח הטוב ומושל על הרע כמ"ש

הרעות נעשות לך כחיתר, ובדבר שהוא ביכלתך וברשותך.

י. ראה בספה"ק ליקומי תורה (פר' נלק) וזל"ק: ענין התערבות של טוב ורע שבנשמות הוא על דרך מ"ש 'ועץ הדעת טוב ורע' פירוש, שבבחינת הבחירה הנמשך מהדעת שייך טוב ורע שכשבוחר בדעתו הטוב דקדושה כשמכיר את בוראו כי הוא חייך ועי"ז ממילא נתעורר אצלו האהבה ותשוקה לה' כפי הדעת, זהו בחי' הטוב והמטיב. וכנגד זה יש בסמ"א כשבוחר בדעתו את הרע ונמשך אחר פיתוי היצר להתענג בתענוגים גשמיים ותאוות כו', וצריך להיות הבירור לברר הטוב מהרע שיהיה הדעת והבחירה רק בטוב ולאהבת ה'. והנה כמו שנתבאר לעיל בענין הבירור למעלה שאי אפשר להיות כי אם ע"י בחינה שכבר נתברר

דרגת ה'צדיק' הוא במקום שאין לו כלל בחירה, וכבר כבש לגמרי את היצר, ולענין זה נאמר בו 'צדיקים - יצר טוב שופטן' (ברכות סא:), כי היצר הרע נכבש לגמרי תחת ממשלת היצר הטוב.

דרגת ה'בינוני' הוא בנקודת הבחירה שלו, ששם נלחם בין הטוב והרע, ועליו נאמר 'בינוני - זה וזה שופטן'.

דרגת ה'רשע' הוא במקום שצד הרע שולט עליו, והוא עדיין למעלה מנקודת הבחירה הפרטית שלו, ועל כך אמרו חז"ל 'רשעים - יצר הרע שופטן', ואינו נמצא ברשות לבו לענין דרגה זו, והיינו שהיצר הרע אינו נותן לו כלל רשות להחליט בענין זה.

כל אחד יכול לבחור לעצמו באיזה ספר הוא כותב את עצמו, ב'ספרן של צדיקים', 'ספרן של רשעים', או 'ספרן של בינונים'. דבר זה תלוי בבחירת האדם, וחותם יד כל אדם בו.

מי שזכה להשלים עצמו בדרגה נוספת ולכבוש עוד תחום תחת ממשלת הקדושה, הרי זה קנין נפשו, הוא השלים עצמו והתקדם בדרגה נוספת, כי יש רבבות אלפי דרגות בבחינת ה'צדיק'³, וכל אחד משלים עצמו עוד מעט ועוד מעט, ומתקרב יותר ויותר לדרגת ה'צדיק', כדי לקיים את מה שהשיעו אותו למעלה 'תהי צדיק ואל תהי רשע' (נדה ל:)³.

להפש את נקודת הבחירה

בחור ואברך רגיל, כמעט לא נתקל עם נקודת הבחירה שלו. הוריו הכניסו אותו למוסדות, שם נתחנך על ברכי התורה, וכאלו כ'מוכרח' להתנהג על פי חוקי התורה. הוא לא

כבר ואין שום תערובות רע ח"ו. לכך הוא דוקא יכול לברר הטוב מן הרע.

יא. כדאיתא בספר התניא (פיק י) וזל"ק: והנה מדריגה זו מתחלקת לרבבות מדרגות בענין בחינת מיעוט הרע הנשאר מאחת מארבע יסודות הרעים ובענין ביטולו במיעוטו בששים על דרך משל, או באלף ורכבה וכיוצא על דרך משל, והן הם בחי' צדיקים הרבים שבכל הדורות כדאיתא בגמ' דתמניסר אלפי צדיקי קיימי

ולאום מלאום יאמץ, וכיון שכן, אין זה בחינת בירור כלל שהבירור היינו שיהיה הטוב מושל על הרע בתמידות ולא על דרך ולאום מלאום יאמץ ח"ו וזה אי אפשר להיות על ידי בחינת הדעת לבד שבנשמה שבחי' זו עצמה לא נתבררה עדיין בשלימות בהנשמה שלכך נקראת בחינה זו עץ הדעת טוב ורע (ועמ"ש לעיל) שלפעמים יוכל להיות יניקת החיצונים מבחי' הדעת כו'. לכן צריך להיות הבירור ע"י בחינה הנעלה מהדעת שהוא נתברר

יעיז לחשוב כלל לבטל מצוה או לעבור עבירה. באופן כללי אין אצלו 'בחירה' על דרך התורה והמצוות, ורק בפרטות יש לו בחירה בנסיגות החיים התמידיים.

גם התפילה והלימוד שלו, הכל הוא לפי מה שעושים חבריו וידידיו וכל סובביו - "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו" (רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"א)²⁷. אין אצלו נסיון שלא להתפלל או להתנהג באופן אחר שלא כדרך חבריו. ולכן אין מעשיו נקנים אצלו בקנין הנפש. אבל כל מה שנמצא אצלו בנקודת הבחירה, שם הוא מקום עמלו וקניינו²⁸.

בדורינו אנו רואים שדברים רבים שהיו מצויים בדור קודם מתחת לנקודת הבחירה, והיו פשוטים ומובנים ביותר, נפלו כיום אל נקודת הבחירה. אנו מוצאים את עצמינו נלחמים ומתאמצים להתגבר על דברים שלפני כמה שנים היו מוזר להתנהג כן, ואף אחד לא העלה על דעתו לעשות כדבר הזה, והנה בימינו צריך להתגבר ולעשות גדרים וסייגים על כך, הן בענייני צניעות והן בהרגלי אכילה בשוק, וכל התרבות הקלוקל והמופקר שחודר אלינו מבחוץ.

ומאידך, איכשר דרא בנושאים ותחומים רבים שחדרו למחנינו, כגון גדרי הקדושה וריבוי הצדקה והתגלות פנימיות העבודה ועוד, אשר מקדמת דנא היו שמורים ליחיד סגולה, ובזמנינו התפשטו בקרב קהל ישראל בהמוניהם.

על כן יש לעיין היטב, בפרט בימים אלו המיועדים לתשובה, היכן הוא נקודת הבחירה שלנו, האם העלינו את נקודת הבחירה, או חלילה השפלנו אותה. ובתוך כדי כך צריך

מתחילת ברייתו לפי טבע גופו, ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יותר משאר הדעות, ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו אלא למד אותם מאחרים, או שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך, והנהיג עצמו בה עד שנקבעה בלבו.

יד. **ואיתא** בספ"ק ברכת דוד טאלנא (פ"י ש"מ) וז"ק: ולזה עיקר הבחירה במוטב לחפש ולעיין שלא יעשה שום דבר מצד ההרגל כי אם ימשיך הדעת, כמאמר הכתוב (מש"ג, ו) 'בכל דרכיך דעהו'.

קמ' הקב"ה, אך על מעלת צדיק גמור הוא שאמר רשב"י ראיתי בני עליה והם מועטים כו'.

יב. **ראה** בספר **מכתב מאל"הו** (מ"א, קונטרס הנצמיה).

יג. **עוד** כתב הרמב"ם (שם הלכה ג) כי דעותיו של האדם מושפעות משלושה דברים: תכונות טבעיות וגנטיות שנולד בהן, תכונות שהוא מושפע בהן ביודעין או בלא יודעין מחבריו וסביבתו, ותכונות שהוא עצמו קנה אותן בבחירתו החפשית, וזה לשונו: יש מהן דעות שהן לאדם

לזכור את מאמר החכם (חובה"ל, הקדמה) - 'מן הזהירות שלא תרבה להיזהר', שלא לעלות מעל לנקודת הבחירה, אלא להכיר את מקומו, ולבדוק היכן הוא מקום העבודה, ששם צריך להשקיע ולהתגבר ביותר.

והעולה מכאן, כי התשובה יש בה שתי נקודות:

האחת - לבדוק היכן מקום הבחירה שלו ששם הוא מתמודד עם היצר, ולחזק עצמו לקבל עול מלכותו יתברך בתחום זה^{טז}.

והשנית - להוסיף לעצמו גם תחום נוסף שלמעלה מנקודת הבחירה שלו, ולהתחיל לעבוד שם מתוך ידיעה שעדיין אין זה הדרגה האמיתית שלו ולא ישבר לבו בקרבו בנפלו ממנה, אך זהו הדרך להתחיל לכבוש את היצר ולהתקרב יותר במדרגה עליונה של צדיק המושל על יצרו^{טז}.

לעולם, והוא על דרך 'ואעידה לי את השמים ואת הארץ' שמקבל עליו לעדים לשמים ולארץ, והראיה שהביא היא כך, כיון שהכתוב אמר 'כל תשא עון וקח טוב' הרי כיון שאנו אומרים לו שלא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו הרי אנו מקבלים אותו לעד על ככה.

טז. ויש להעתיק את לשון קדשו של ה'בית אהרן' (לסוכות): 'אני לדודי ועלי תשוקתו' היינו תשוקתו היא מה שלמעלה ממני. כי כל איש ישראל צריך מדרגה כמעלה יותר משהוא. ואין הכוונה שיעלה במעלות הגדולים והרמים מה שאינו שלו, רק הכוונה הוא שלא יעמוד תמיד במדרגה אחת, רק שילך כסדר בכל פעם ממדרגה למדרגה יותר ויותר. הצדיקים בוודאי הולכים תמיד בכל פעם במדרגה גדולה יותר ויותר מה שאין אנו מבינים זאת. אמנם אנחנו אנשים קטני הערך צריכים אנו לילך למעלה למעלה. בתחלה צריך לחפש בכל פעם למעלה בסדר מרע לילך ממדרגה למדרגה.

טז. זהו פשטות כוונת הרמב"ם בגדר התשובה (הל' משנה פ"ג ה"ג) 'ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם', והיינו שאם נכשל בנושא מסויים עד שנעשה בחירה בידו לכאן ולכאן, כגון תפילה בציבור או דיבור בעת התפילה או בכשרות המזון או שמירת העינים ובכל נושא אחר בעבודת ה', צריך להרבות בתשובה עד שיצא ממקום הבחירה ויעלה למקום שלמעלה מהבחירה, עד שיוכלו להעיד עליו שלא ישוב לבך, כמו שאפשר להעיד על יהודי שלא ידבר באמצע 'כתר' כיון שאין לו כלל בחירה על כך.

והוא מדוייק על פי מה שכתב שם בלחם משנה על דברי הרמב"ם, וזה לשונו: 'וא"ת איך הקדוש ברוך הוא יעיד עליו כך וכי לא נשארה הבחירה בידו, והרי אמרו (מיוז טו, טו) 'הן בקדושו לא יאמין'. ויש לומר דפירושו כך שבשעה שהוא עושה תשובה צריך שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא